

Alp 2164

LIETUVOS
NACIONALINĖ
M. MČZYDO
BIBLIOTEKA

mpkslas menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1980 METAI

GRUODZIO MĖN. 27 D. / DECEMBER 27, 1980

PART TWO — Nr. 301 (47)

Šiame numeryje:

Lietuvos laisvoji spauda.
Išėjusiems negrįžti: prie Mariaus Katiliškio karsto ir kapo.
Kol esame čia: Aušra Liulevičienė apie naują Jurgio Jankaus pasakojimų knygą.
A. Rubikas žvelgia į ekumenines galimybes, popiežiui Vokietijoje apsilankius.
Jono Prano Palukaičio Mariui Katiliškiui dedikuotieji posmai.
„Draugo“ kultūrinio priedo 1980 metų turinys.

Kertinė Parastė

Lietuvos laisvoji spauda

Tik cenzūros nežalojama spauda galima vadinti laisvąją spaudą. Tokia šiandien yra užsienio lietuvių spauda ir tie neoficialūs leidiniai komunistų engiamoje Lietuvoje, išėję be cenzūros leidimo.

Šioje apžvalgoje mums rūpi šiandieninė Lietuvos laisvoji spauda, ypač periodinė. Kartais ji vadinama pogrindžio spauda, nes jos rėmėjai turi slėptis, valdžios persekiojami. Prispaudėjai ją vadina nelegalia — neteisėta — spauda, bet iš tikrųjų ji tokia nėra, nes spaudos laisvė yra visuotinai pripažinta viena pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių. Kartais ji vadinama iš rusų kalbos pasiskolintu madingu „samizdato“ vardu ar pagal jį nu-kaltu naujadaru „savilaida“. Toks pavadinimas netikslus jau vien dėl to, kad sudaro klaidingą įspūdį, tarsi mūsų laisvoji spauda būtų rusiškojo „samizdato“ sekiny.

Nėra abejonės, jog kai kurie dabartiniai pogrindžio leidiniai atsirado tiesioginėje ar netiesioginėje rusiškoje „samizdato“ poveikyje. Tačiau pats „samizdatas“ — tik pastarųjų dviejų dešimtmečių apraška, kai mūsų laisvosios pogrindžio spaudos istorija jau turi dviejų šimtmečių senumo tradiciją. Jos pradžia siekia tuos laikus, kai Lietuva pakliuvo Rusijos vergijon ir prasi-dėjo iki šiol nesibaigianti kova dėl laisvės su Maskva.

Kosciuškos sukilimo laikų atsi-šaukimai buvo mūsų laisvosios pogrindžio spaudos užuomazga. Tačiau tikrieji jos pradininkai, sukūrę masinį sąjūdį Lietuvoje ir padėję tvirtus pamatus šiai tradicijai, buvo 1831 m. sukilė-liai, pasitraukę į Vakarus ir čia pasilikę. Tai buvo ano meto Lie-tuvos bajoriškieji patriotai, karš-ti unijos su Lenkija šalininkai, siekę atstatyti prarastąją Lietu-vos — Lenkijos valstybinę nepri-klausomybę. Ruošdamiesi nau-jam sukilimui prieš Maskvos jun-gą, Vakaruose jie gamino įvai-rius kurstomuosius raštus, parti-

zaninio karo literatūrą, juos slap-tai įvairiais keliais gabeno į Lie-tuvą, daugiausia per Rytprūsių sieną. Tie raštai buvo spausdinti lenkų kalba, nes taip anuo-met kalbėjo visi apšviestieji Lietuvos sluoksniai. Bet ši XX-jo amžiaus pirmosios pusės pogrindžio lite-ratūra iš esmės buvo lietuviška, nes gaminama, gabenama, plati-nama Lietuvos žmonių, siekusių savo gimtojo krašto — Lietuvos — valstybinio savarankumo. Ši spauda gaivino valstybingumo idėją, žadino demokratinį sąjūdį ir paruošė kraštą sunkiai spau-dos draudimo kovai, kuri prasidė-jo, pralaimėjus 1863-64 m. suki-limui.

Kai Muravjovas Korikas, mal-šindamas sukilimą, 1864 m. už-draudė lotyniškų rašmenis ir prasi-dėjo 40 metų trukusi nuož-mi kova dėl raidyno, prasi-dėjo ir naujas laisvosios pogrindžio spaudos laikotarpis, pareikalavęs daug aukų, bet ir atnešęs didžiulę pergalę: ne tik buvo apginta lotyniška raidė — katalikybės ir vakerietiško simbolis, bet spaudos draudimo kovoje galuti-nai atsigavo liaudies išsaugota lietuvių kalba, tautos sąmonė i-vyko tas lemiamas lūžis, kurį va-diname tautinių atgimimų.

Vyskupo M. Valančiaus pradė-tas, dr. J. Basanavičiaus į aukš-tesnę pakopą pakylėtas, drau-džiamosios spaudos sąjūdis paža-dino naują tautinę sąmonę, ją išvystė įvairiomis srovėmis ir pa-ruošė nepriklausomos Lietuvos pagrindus.

Todėl nebuvo joks atsitiktinū-mas, kad 1940 m. vasarą, kai Lietuvai vėl buvo išplėsta nepri-klausomybė, pogrindžio spauda tapo svarbiausiu laisvės ir pasi-prindžio naujų tautinių sąjūdių leidiniais — tai tęsinys tų lapelių ir laikraščių, kurie pasirodė pir-mosios bolševikinės okupacijos metais. Pirmasis žinomas po-grindžio periodinis leidinys buvo „Laisvoji Lietuva“, kurią leido mūsų rašomosios kalbos tėvo Jo-

(Nukelta į 2 psl.)

Artėjančių Kalėdų džiaugsmą ir visus laimiu linkėjimus praėjusią savaitę, gruodžio 17 d., ap-temdė žinia, kad Chicagos kai-mynystėje, Lemonte, gyvenantis rašytojas Marius Katiliškis, pa-rafrazuojant jo vienos knygos pa-vadinimą, išėjo negrįžtamai. Iš-ėjo labai, labai per anksti: šių metų rugsėjo 15 d. sulaukęs dar tik šešiasdešimt penktąjį gimta-dienį. Tokiu momentu ir negali atsikratyti jo pasitraukimo iš tė-vynės odisejinės knygos pavadi-nimo — „Išėjusiems negrįžti“.

Kiekviena negrįžimo situacija žmogui yra sunki. Tačiau ji dvi-gubai sunkesnė tirono išstum-tam išeiviui, kai reikia keliauti amžinybėn, nesugrįžus žemiškon gimtinėn.

Tačiau kaip rašytojas, Marius Katiliškis savo kūrybos pusla-piuos tėvynės niekada ir niekur nė nebuvo palikęs. Fizinis Lietu-vos netekimas ir iš to kylanti kančia, atrodo, tik padėjo Mariui Katiliškiui koncentruotis į visa tai, kas dvasioje neišdildomai už-siliko iš vaikystės ir jaunystės metų, pergyventų šiaurės Lietu-vos giriose ir laukuose. Geografi-niai ir laiko nuotoliai rašytojo sieloje neišdildė nė smulkiau-sių peizažo ir žmonių bruožų, stebėtų ir įsimintų savo gyven-i-mo pradžioje.

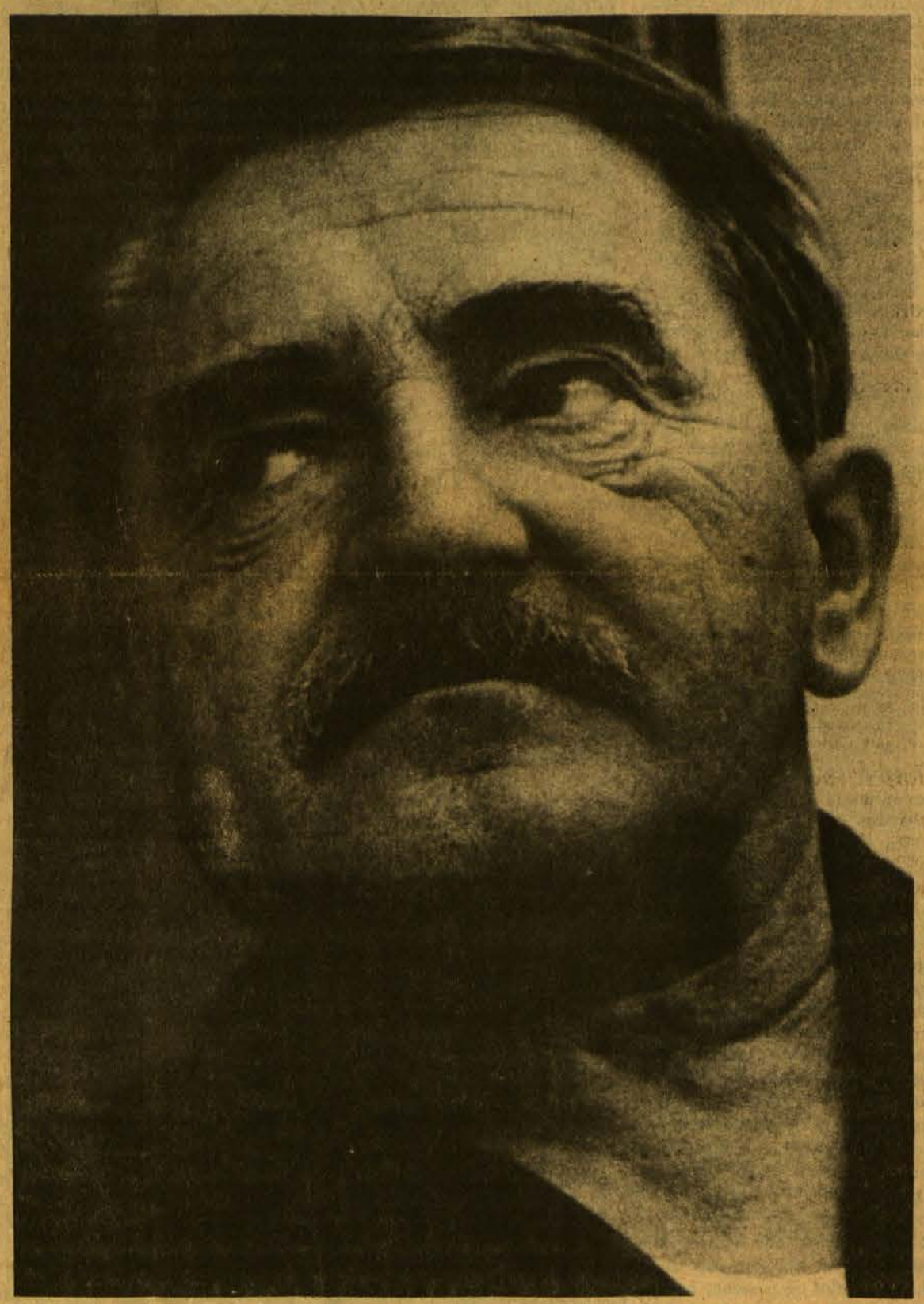
Galima būtų šiandien, rašyto-jo jau netekus, net kelti klau-simą ir svarstyti: padėjo ar paken-kė jo kūrybai pasitraukimas iš tėvynės? Likiminiam savo 1944 metų apsisprendime pats rašyto-jas tokiomis kategorijomis tik-riausiai nė negalvojo. Tada pap-rasčių paprasčiausiai reikėjo tik pasirinkti laisvę ar vergiją. Ir Ka-tiliškis, kaip ir didžioji dauguma ano meto mūsų rašytojų, pasi-rinko laisvę, įsijungdamas į XX amžiaus istorinį lietuvių litera-tūros egzodą, apie kurį kada nors jau laisvoje tėvynėje bus rašo-mos literatūros mokslininkų stu-dijos, bus planuojami diplominiai darbai ir nagrinėjamos daktara-tų tezės.

Suprantama, Mariaus Katiliš-kio mirtis yra skaudžiai pergyve-nama visoje Išeivijoje. Okupan-tas arba ir kvailinginio tipo lie-tuvius rašėiva tėvynėje vėl galės tokia proga kalbėti apie džius-tančios šakos įvaizdžius. Iš savo pusės galėtume atsakyti: visur žmonės miršta, miršta ir rašyto-jai. Miršta gimtojoje žemėje ir svetimuose pasiviečiuos. Net pa-čiose literatūrų tėvynėse jų rai-dos šimtmečiuose ir dešimtmė-čiuose būna ir sausųjų ir derlingų-jų metų bangavimas. Tad ne tiek svarbu, kad kiekvienas mirusys tuoj pat būtų pakeičiamas jam lygiu, svarbiausia — kiek pats kūrėjas, išeidamas amžinybėn, paliko gyviesiems ir ateinan-čioms kartoms. Tad ne šakos į-vaizdis čia ką nors reiškia, bet tos šakos vaisiai. O Mariaus Ka-tiliškio užauginti vaisiai jau ne-įperkami ir neparduodami. Jie jau ne vien tik Išeivijos, bet vi-sos tautos įgytoji ir niekam kitam neperleidžiama nuosavybė.

Ar ji tokia būtų buvusi, rašyto-jui pasilikus tėvynėje? Tikriaus-iai ne. Jaunam rašytojui grei-čiausiai būtų reikėję arba visiš-kai nutilti ir plunksną sulaužyti, arba pasiduoti partijos beraščių dirigavimui. Ir kas ten labai būtų kuria nors prasme pats prade-dančiojo, kai rašytojai net su klasikiškais vardais, kaip Vincas My-kolaitis — Putinas ir Balys Sruoga,

IŠĖJUSIEMS NEGRĮŽTI

Prie Mariaus Katiliškio karsto ir kapo

Marius Katiliškis (1915. IX. 15 — 1980. XII. 17)

Nuotr. Algirdo Grigaičio

buvo nemokšų mokomi ir grasi-nančiai pirštais rodomi. Gi iše-i-vijoje, laisvoje kūrybos ir kritikos akistatoje, galėjo niekieno neprie-si-vartaujama bręsti Mariaus Kati-liškio plunksna, mūsų literatūrai dovanodama šias knygas: „Prasilenkimo valanda“ (1948), „Užuovėja“ (1952), „Miškais a-teina ruduo“ (1957), „Išėjusiems negrįžti“ (1958), „Šventadienis už miesto“ (1963), „Apsakymai“ (1974). Turbūt nesuklystume, sakydami, kad tokias knygas Ma-rius Katiliškis galėjo parašyti tik Išeivijoje, kaip ir kadaise Ado-mas Mickevičius svetimame Pa-ryžiuje „Poną Tada“. Ir vienam, ir antram į prarastą tėvynę ir į jos žmones reikėjo pažvelgti iš to-lių perspektyvos ir patiems sirgti nostalgijos kančia.

Būtų neteisybė, jei sakytume, kad Mariui Katiliškiui Išeiviska-sis gyvenimas amerikiniame apli-koj buvo malonus ir lengvas. Ir šeimai, ir plunksnai, ir kasdieni-

nės duonos rieki reikėjo rasti ir laiko, ir sveikatos. O nebuvo gi nei daktaras, nei inžinierius, nei biznieriūs, nei šiaip koks balta-kalnierius. Nebuvo, o gal ir ne-norėjo būti. Norėjo pasilikti to-kiu, koks iš tikrųjų visu savimi ir savo plunksna buvo: paprastas Lietuvos laukų ir miškų žmogus. Ne tik savo dvasia, bet ir savo iš-orine išvaizda. Užtenka pasižiū-rėti nors ir į čia matomą rašyto-jo nuotrauką. Vargu ar kas pasa-kytu, jog tai „amerikonas“. Čiagi-veidas žmogaus, atrodo, dar tik vakar atėjusio iš šiaurės Lietuvos platybių, veidas, įdegingas sau-lės ir nugairintas vėju, vei-las ūkininko, laukų darbininko. Toks Marius gyvenime ir buvo. Ne miestietis. Kai tik galėjo, kė-lėsi iš Chicagos į prerijas. Ir ne iš mandrumo į kokias nors kont-raktorių ir architektų išgalvotas rezidencijas. Pats savo rankomis rentė savo šeimos būsimą namo sienas Lemonto apylinkės tada

dar tuščiuose laukuose. Tai bu-vo pionierius dabar jau ten pla-čiai pasklidusios Lemonto lietu-vių kolonijos.

Ką reikšė Mariui žemė, medis, daržas, apynys, galėdavai matyti iš jo veido ir akių, kai apie tai užvesdavai kalbą. Ypač apie Lie-tuvos laukų, kaimo ir miškų die-nas. Šiaip jis būdavo nekalbus. Tačiau, užminus žemdirbiškas ir kaimietiškas temas, atsiverdavo. Ir tada Mariaus tik klausykis! Net ir ligoninėje, jau geroškai ap-silpusį lankant, veidas nusišvies-davo ir akys sublizgėdavo, kalbą pasukus ta kryptimi.

Ir kiek jis galėjo papasakoti, kiek retų ir gražių žodžių paberti, kiek tautosakinių ir buitinių niu-ansų atskleisti iš gana jau tolimų dienų. Atsimenu, kartą vasarą vykome automobiliu į Dainavos stovyklą, į ten ateitininkų ren-giamą literatūros vakarą. Stabte-lėjom pasistiprinti pakelės už-kandinėje. Kaip tik buvome pra-

dėję kalbą apie Lietuvos giedotas šermenų giesmes. Taip abudu i-sismaginom, jog nė nepajutom, kad kavą gerdami, gana jau gar-siai ir patys įsigiedojom. Atsipei-kėjom, kai nuo kitų staliukų pa-matėm visų atkreiptas akis į mu-du, gal jau ir per garsiai giedan-čius niekam čia nesuprantama kalba.

O buvo nyku ir gūdu, kad prie-tavo, Mariau, karsto jau ir nebu-vo kam pagiedoti. Iš visų tų klo-dų, buvo palikus tik auksinio, vaško žvakę, sesers atsiusta iš Lietuvos pasišviesti paskutinei kelionei.

Visi jautėme, kad gyvybė ir mirtis yra labiausiai arti viena kitos prie rašytojo karsto. Abi ta-vo ne kartą pasišauktos savo raš-tuose, dabar ir nekviestos atėję ir sustoję greta. Bet niekaip ne-galėjau suprasti, ar jos čia kaip seserys, ar kaip viena kitos nenu-maldomi priešai. Tik tai jaučiau, kad mirtis ir gyvybė, tarsi garbės sargyba, budi ir prie Mariaus karsto. Gyvybės rankose kūrybos raštų puslapiai, o ant mirties del-no — paskutinis Mariaus atodū-sis ir paskutinė kančia. Sunku prakalbėti mirties ir gyvybės akistatoje. Dar sunkiau buvo tarti žodį rašytojų vardu, kuri-mi pastaroju metu abid godžiai dalinasi.

Išeivijos rašytojai, Tavo li-mo broliai, prieš Tave, Maria, lenkia galvą ir tiesia ranką pa-kutiniam sudievu, paskutinei ke-lionei. Rašytojai reiškia užuojau-tą žmonai poetei Zinai, dukrai, sūnui ir giminėms. Asmeniškai mano paties atsisveikinimu tebū-na Tau skirtas, Mariau, kuklus ei-liuotas žodis, susiklostęs Tavo mirties dieną, paėmus rankosna „Užuovėjos“ knygą:

Atėjau į šiltą užuovėją
Ir atsisėdau šalia,
Prie ugnies naktigonų guolyje
Zvarbiam vakare.
Kalbėk ir pasakok, Mariau,
Kad naktį būtų jaučiau...
Argi tau nesakiau,
Jog miegantį budinti
Būdavo nevalia,
Tik atsistėti šalia —
Tegu miega, tegu
Sunkiui kaip žemė miegu.

Užuovėją išpūtė vėjai —
Salčiai ir šaltiau...
Atleisk — įsikalbėjau,
O tu nutilai —
Tokiū niekada nemačiau...
Salčiai ir šaltiau...

Tad paimu rankom žariją
Ir kaip širdį pučiu —
Liepsna tartum pulsas atgyja
Nuo džiaugsmo, nuo kančių —
Ir pamatau staiga —
Ne širdis, o knyga...

Tik Marius tikrai pailsės
Nuo rūpestių, nuo darbų.
Tyliai! — tegu ilsis,
Tegu miega, tegu,
Lengvu lyg plunksna miegu...

Tegu šiltėja užuovėja,
Tegu plazda ugnelė šalia
Paskutiniam naktigonio guolyje
Šiurpiam šermenų vakare.

Pabaigiau ir savęs klausiu: ar iš tikrųjų šiurpiame? Ir atsaky-mą duoda atsitiktinai atverstas knygos „Užuovėja“ 6-tasis pus-lapis, kur kadaise pergyventa ta-vo, Mariau, žemiškoji nuostaba,

(Nukelta į 2 psl.)

Kol esame čia

AUSRA LIULEVICIENĖ

Jurgis Jankus, KOL ESU ČIA. Pasakojimai. Išeido Lietuviškos knygos klubas, 1979. Knyga 376 psl., kainą — 8 dol.

„Mudu niekad nebuvo dideli kalbėtojai“, sako senukas likęs be žmonos, „bet vis tiek žinojai, kad ne vienas namie. Kad ir tik po dešimt žodžių per dieną tepasiskaidavom, vis tiek tie žodžiai buvo žmogaus žmogul... Ir kai jų nebeliko, atėjo pasigedimas“ (7 - 8 psl.). Šitai jau pirmasis Jankaus pasakotojas jo naujausioje knygoje tartum išlūkstena paties pasakojimo, kaip žmogiško veiksmo, esmę. Jis užmena, kad žodžiai įstengia pralaužti arba nors pridengti kiekvieno iš mūsų vienetą, ar jų pynės būtų trumputės ir paprastos (kaip žmonos užklausimas „Kaip miegojai?“ arba nudžiugimas „Žiema suka į pavasarį — kardinolas topolio viršūnėje kad šaukia, tik piter, piter“ (8 psl.), ar ilgos ir sudėtingos, kaip ištisos šešios apysakos šiame rinkiny.

Anam senuko veikėjo pasisakyme atsiskleidžia, kas gi galutinal vertė čia rašytojus rašyti, o mus skatinti: tai abipusis reikalas žinoti, kad „ne vienas namie“. Tai lyg išankstinis šios knygos įsisteinimas, jos prisitaikymas skaitytojui, ką rodyti ir tai, jog pirmosios apysakos reikšmingos pavadinimas „Kol esu čia“ duotas visam rinkiniui. Jos įžangoje suskamba labai svarbi tema visoje Jankaus kūryboje, galbūt net pagrindinė: tai tikėjimas, kad žodžiai, įvairiai pinnati, dėstomi, deklavuojami mūsų buvimą — ir vienu kitu. Taip, žinai, minėtas senukas — pasakojantis „po mirties vis einą į pačios salę ir nusipirkęs kavos puodelį sukiniėjasi tarp žmonių, kaip tarsi tarp medžių“, galvodamas, kad kuris nors iš jų mane pašneš. Jis ne kitaip, tai nors paklaus, ko vienas kiekvieną sekmdienį čia tarp jų maišausi. Pašnešintas juk ir pasakytis turėčiau ką. Kitiškai laikai juk buvo, kai mes pradėjom gyventi“ (15 psl.). Senelis išsuduoda, jog čia tuoj prapliuptų pasakojimas apie tuos kitokius laikus, jeigu ne tie jaučiami varžtai, kuriuos jam uždeda žmonių svetimumas ir juo nesidomėjimas. Lygiai svarbu pastebėti, kad žodžiai yra mums priemonė įsitikinti, jog įvykiai, dideli ir maži, iš kurių pinnama savo gyvenimo turinį, tikrai įvyksta: kas metal senukas su žmona patvirtindavo vienas kitam pavasario lūkestį žodžiais — „Ar matel? Jau rabinas parlėkė“ (8 psl.). Apysakoje „Baimės užgultos dienos“ paaiškėja, kad moteris yra pasakojusi savo vaikystėje pergyventą žydų persekiojimą nacių okupuotoje Lietuvoje kaip tik todėl, kad ją stūmė reikalas save užtikrinti, jog tokie klaidūs dalykai tikrai galėjo dėtis, jog sunkiai įtikinti jos gyvenimo įvykiai tikrai įvyko.

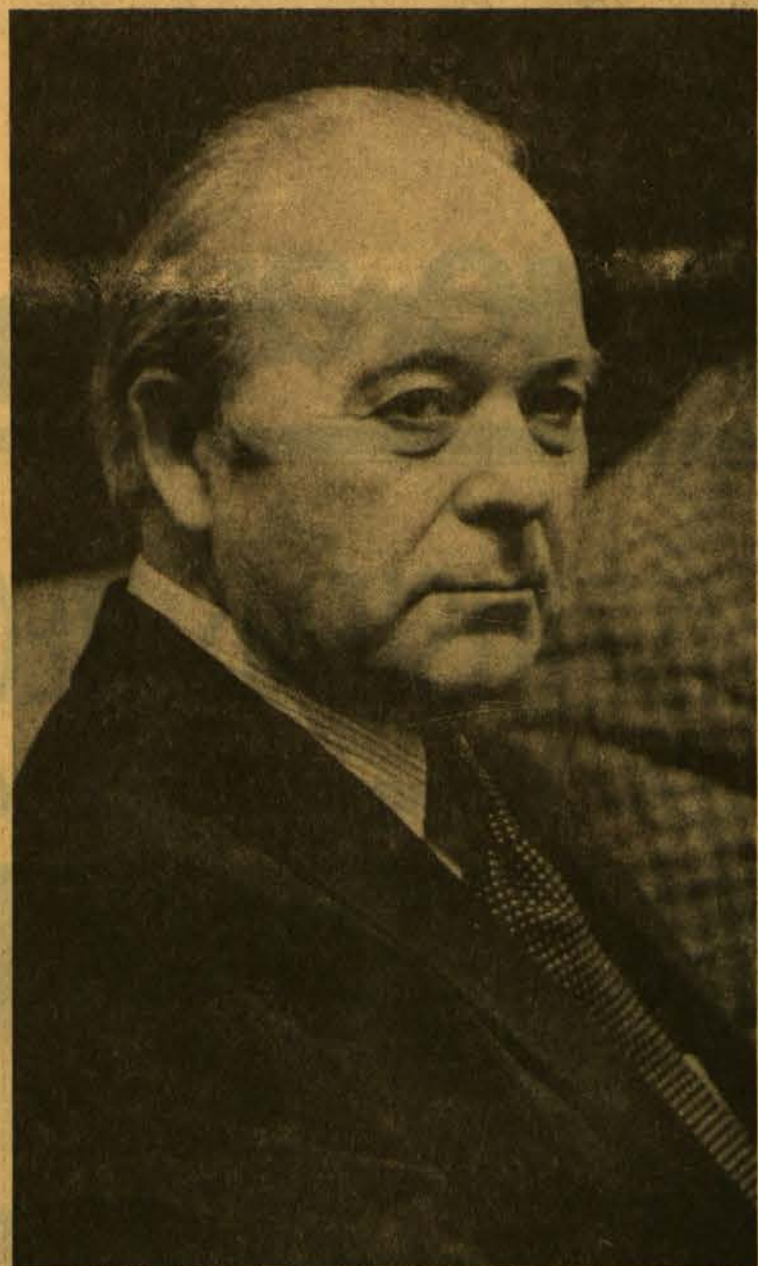
Tad viena vyraujanti gaida Jankaus pasakojimuose yra savotiškai elegiška, nuskambanti žmogaus gyvenimo trapumui ir suželdžiamumui, graibystymis žodžių, kaip tam tikro apsigynimo prieš neišvengiamai visiems grasinančią mirtį ir nuolatinį pasaulyje vykstantį žmogiškų prasmų ištrynimą. Tikėjimas žodžiais, arba tiksliau kūrybinio žodžio galia, kaip paskutinė priebėga beprasmybės grasinamame pasaulyje, buvo itin būdingas aplamai Vakarų pasaulio kultūrinėms nuotakoms pirmojoje mūsų šimtmečio pusėje: didysis šio laikotarpio poetas W. B. Yeats anksčiau rašė, kad žodžiai vieni yra ko nors verti The Song of the Happy Shepherd, o W. H. Auden, kad „eilėraščių — ežia — Mūsų praeiksmo daržė, — Kur skausmu ir ekstaze — Amžinai gyva dvasia“ (In Memory of W. B. Yeats, vert. Tomo Venclovos, Bal-

sai). Pas Jankų ši nuotaka, šis tikėjimas žodžio galia, aišku, yra dvejopai sąlygojamas. Viena, jis reiškiama lietuviškos formos, kur reikalinga likimui linkinti jam bekylanti pasipriešinimą. O antra, kadangi Jankus prozininkas, ta dir žodžiais savo kūryboje jis siekia ne tiek egzaltacijos, ne apdalinavimo žmogaus likimo, koks jis bebūtų, kiek žmogiškos padėties kuo teisingesnio „išskaitymo“ visoje jos piniavoje ir neaiškybėje. Ruošdamasis savo praeitį atskleisti senam profesorui Šestokui, buvęs radikalas studentas teroristas Vytautas sako, „mėginsiu paskęsti anoj tikrenybėje. Ne aiškinti. Ne teisiniu ar smerkti, bet atverti tą gyvenimo tarpinį, kaip tamsta čia pradėjai verti savąj“ (360 psl.).

Kad tikėjimas žodžių veiksmingumu pas Jankų labai stiprus, ryškiai parodo pirmoji apysaka „Kol esu čia“ — visa savo sąranga ir pasakojimą vedančia kryptimi. Vienatvės sukaustytas našlys senukas save pasmerkia mirčiai nuo bado ir šalčio, bet, jos belaukdamas Kūčių vakarą, jis kaip tik savo atkuriamu ir čia pat perteikiamu atsiminimu srautu tampa pamešamas į gyvybės pusę. Kaip tai įvyksta, kaip motinos žodžiai, jam betraukiant smilgą iš po staltiesės, ji dabar išskolina iš lovos ir grąžina į gyvenimą, surišdami visą apysaką į tikrai darų junginį, skaitytojas stebės, su pasigėrėjimu. Be to, pats už gyvybės apsisprendimas, jis pasirodo tuo patu laiduoją, kad ir labai ribotam laikui, savo artimųjų mirusiųjų buvimą, pratesia juos — tėvą, motiną, žmoną, Korėjoje žuvusių sūnų, gimines, visai neseniai mirusius draugus pensininkus: „Kas gali pasakyti kaip iš tikrųjų yra, bet jie man gyvi visi. Visi šį vakarą sėdės prie to stalo. Visi. Nė vieno netruks. Kol esu čia, netruks nė vieno“ (44 psl.).

Žodžiais prilaikome savo gyvenimą, susigūžiname jį valandėlei. Prieš jam visai išnykstant, dar supejame pasidalinti juo su kitais. Taip pavyzdžiui, „Muškit būgnus“ veikėjas Juozas Šestokas, į senatvę artėdamas, imasi rašyti todėl, kad, kaip jis sako, „užsigėdžiau pabradyti po anuos laukus, kur gimiau ir augau“ (356 psl.). Į šį kūrybinį veiksmą priimamas ir skaitytojas. Iš tikrųjų skaitytojo pergyvenimas tampa rašančiojo tikslu. Šestokui net jo gyvenimo tikslu — jis todėl bijo vykstančio kėsinimosi į jo gyvybę, bijo, kad bus nutrauktas gyvenimas. Ne man. Aš jį jau atgyvenau, bet kitiems, kurie gyvena po mane. Tai va, kodėl dar nenorėčiau būti nudaigotas“ (301 psl.). Taip pat ir rašydamas Šestokas sau reiklus todėl, kad jam rūpi skaitytojas: „Reikia ne pasakoti, bet gyventi, gyventi, gyventi, tada ir skaitė gal bent truputėlį pagyvens. Reikia sakyti taip, kad gyventum. Bet kaip. Kaip?“ (353 psl.). Ir šita vyksta giliausias pasakotojo ir klausytojo, rašytojo ir skaitytojo santykiavimas — pasakotojas tariasi jau atverias pasauliui, kurį jis pripildo, bet tam, kuris klausia, dar „ateina kitokia pilnoma, tokia virpanti gyvybė, lyg basas tebesiaustum po anas velnio raktų, gegučių ir žydo barzdų nubarstytas pievas“ (350 psl.). Tam tie visi Jankaus senukai pasakoja, tam ir pats rašytojas rašo, tam mes skaitome — kad visi kol čia esame, dar tuo savo buvimu ir pasidžiaugtume, įsikibume į savo gyvenimus tvirtiau.

Antrasis svarbus bruožas, būdingas visai Jankaus kūrybai ir ryškus šiame rinkinyje, yra linksminis — tai skaitytojo smalsumo žadinimas ir rūpestingai valdomas to smalsumo patenkinimas. Iš vienos pusės, skaitydami Jankų, mes nuolat pajuntame, kad gyvenimas yra be galo turtingas visokiom galimom istorijom. Jų tiesiog knibžda, atrodo, už kiekvieno pasakojimo, kuris tuo

Jurgis Jankus

Nuotr. Vytauto Mazelio

metu jau yra gavęs eigą. Pavyzdžiui, tau ir girdžiu“ (72 psl.). Pasakotojai „Muškit būgnus“ yra pasakojama Juozas Šestokas slaptas galas, jis tuo tarpu pats rašo labai svarbius savo jaunystės atsiminimus, o jo netikėtai sutinkamas ir įsūnijamas jaunuolis Vytautas laukia eilės savo gyvenimo tarpinį pas politinius teroristus atskleisti. Į jojeigu „Muškit būgnus“ kaip apysaka yra kiek šurpi skaitytojui, tai greičiausiai dėl to, kad ir Šestokas ir Vytautas taip žauriai ir netikėtai netenka progos save išspasakoti. Būti gyvenus, būti žmogum jau reikšmė turėti ką papasakoti, kaip akivaizdžiai paliudija pirmasis jau minėtas senukas. Tokiu būdu Jankaus pasakojimai vienas po kito niuolat primena skaitytojui, kad pasaulis ir kiekvieno žmogaus gyvenimas, gausus prasmėmis ir galimybėmis, žodžiu yra įdomus. Iš kitos pusės, tai anaipol nereikšmė, kad pasakotojų tereikia tik iš šitos gausybės semtis, nedarant jokio skirtumo, ir kalbėti apie viską, kas tik po ranka pakliūva. Pasakojimo tikroji reikšmė glūdi tame, kad jis mus veda į žinojimą, į tokį žinojimą, kokio mes kitaip nepasiekume. Iš čia kyla didelė pasakotojo atsakomybė ir prieš skaitytoją, ir prieš norimą atskleisti savo paties meninę tiesą.

Kaip Jankus gyvai jaučia šią esminę pasakotojo atsakomybę, gražiai išryškėja apysakoje „Žilalis“. Iš kažkur atklydęs į vieną kaimą Lietuvoje senelis kviečia juo labai besidomintį piemenį: „Kai atsi-bos tarpusavy šnekėti, atkeitę pas mane, pašnešėsim drauge. Gal aš galėsiu jums pasakyti ką nors dar negirdėta“ (50 psl.). Ir nuo tada piemenys jo jau nebeapalieka, nes jis „visada rasdavo jiems ką naują, negirdėtą, o jeigu ir girdėta, tai visiškaip kitaip papasakot. Jie sužinojo, kad Nojus pasistatė laivą ilgumo, kaip nuo Baisgalos ligi Grinkiškio, o platumo, kaip nuo Čeblynės ligi Medžpiaučio... Sužinojo, kaip angelai, kopėčias atrėmę į debesį, nulipo žemyn pasišnekėti su Jokūbu, kaip broliai Juozapą pardavė į Egiptą, kaip...“ (53 - 54 psl.).

Šitokių nuostabių ir neabejotinai svarbių žinotų dalykų greitai renkasi klausytis ne vien piemenys, bet ir visi kaimo vaikai, ir moterys, ir vyrai. Jie greitai susigauoda, kad pasakotojas Žilalis yra apdovanotas privilegijuotu žinojimu — žinojimu ne tik kur užkasti užkeikti pinigai, bet ir kaip reikia ant žemės gyventi. Žilalis jiems patvirtina: „Buvau vaikas, kada pradėjau suprasti, jog kiti to nemato ir negirdi, ką aš ma-

tau ir girdžiu“ (72 psl.). Pasakotojai, kaip regėtojo vaidmuo, kuris savo matomomis gyvenimo paslaptimis dalinasi su klausytojais, tokiu būdu tikrai iškeltyti į visatos sąrangą, nes jo įtaka būtų lemtinga ir įsūnijamas jaunuolis Vytautas laukia eilės savo gyvenimo tarpinį pas politinius teroristus atskleisti. Į jojeigu „Muškit būgnus“ kaip apysaka yra kiek šurpi skaitytojui, tai greičiausiai dėl to, kad ir Šestokas ir Vytautas taip žauriai ir netikėtai netenka progos save išspasakoti. Būti gyvenus, būti žmogum jau reikšmė turėti ką papasakoti, kaip akivaizdžiai paliudija pirmasis jau minėtas senukas. Tokiu būdu Jankaus pasakojimai vienas po kito niuolat primena skaitytojui, kad pasaulis ir kiekvieno žmogaus gyvenimas, gausus prasmėmis ir galimybėmis, žodžiu yra įdomus. Iš kitos pusės, tai anaipol nereikšmė, kad pasakotojų tereikia tik iš šitos gausybės semtis, nedarant jokio skirtumo, ir kalbėti apie viską, kas tik po ranka pakliūva. Pasakojimo tikroji reikšmė glūdi tame, kad jis mus veda į žinojimą, į tokį žinojimą, kokio mes kitaip nepasiekume. Iš čia kyla didelė pasakotojo atsakomybė ir prieš skaitytoją, ir prieš norimą atskleisti savo paties meninę tiesą.

Bet nežiūrint šio retkarčiais la-tai aiškaus Jankaus kūrybos proveržio pasakojimą traktuoti kaip ryžtingą žmogišką veiksmą, kuriuo galima bandyti dangų ir žemę ma-

tuoti, gyvenimą aprepti, išganyti paslapty iš jo išplėsti, per daug jo sau neužsisako. Greičiau vėl įsigali švelni ironija, kaip ir Kaplys, nors sutikęs Žilalį, vis vien atkreipta į savo senas vėžes, ir melancholiška, kaip jau anksčiau minėta, bet visgi savotiškai viltinga nuotaka, susitaikiusi su tuo, kad „žmogus visada pasiliks žmogum“ (91 psl.). Atrodytų, kad Jankus nebando tvirtinti, jog kūryba gali duoti galutinį atsakymą, kad gali pasakyti kaip reikia gyventi — kuklesnis jos poveikis, tačiau galutinai gal net svarbesnis. Ji nuolat rūpinasi išskirti, nurodyti visas tas sruogas, didelės ir mažas, kurios apjuosia ir pri-laiko mūsų savyje suskilusius gyvenimus, veda į pakankamą, kad ir netobulą, darną. Bet todėl ir yra taip labai svarbu, kad būtų gražiai pasakojama, nes klausytojui pasakojimas stovi ant kortos: jeigu pasakotojas mokės priršti klausytoją art-ti savęs, tada ir palaipsniui atsi-skleidžiančios pasakotojo intencijos įsilieji į klausytojo pasaulį, praple-damos jį darnos, grožio, paslapties nuojautomis. Taip kaip Žilalis klausytojai, kuriems jo pasakas „at-rodėdavo dar gražesnės, kai ret-karčiais iš kišenės ištraukdavo įmantriai susuktą beržo tošies tabo-

Lietuvos laisvoji spauda

(Atkelta iš 1 psl.)

no Jablonskio sūnus Jonas, buvęs Lietuvos diplomatas Stockholme ir Berlyne, vėliau tapęs stalininio teroro auka.

Jau būtų laikas paruošti išsamesnę šio naujausio Lietuvos pogrindžio spaudos laikotarpio istoriją. Joje atskirų skyrių užimtų vokiečių okupacijos trimečio bei cenzūros pasirodė leidiniai. Dailis jų buvo spaustuvinių būdu leidžiami. Tokie periodiniai pogrindžio laikraščiai, kaip „Nepriklausoma Lietuva“, „I laisvė“, „Laisvės kovotojas“ ir kiti, buvo įtakingi okupuoto krašto viešosios nuomonės formuotojai ir tautinės politikos formuluotojai. Pogrindžio spaudai priklausė didėle dalimi nuopelnas, kad lietuviai veiksmingai suboktavo SS legiono steigimą 1943 m. ir nesileido pakinkomi į nacių karo mašiną. Čia buvo padėti tvirti pagrindai pogrindžio spaudai antrosios sovietinės okupacijos metais.

Nuo 1944 m. rudens iki Stalino mirties 1953 m. laisvoji spauda buvo sudėtinė partizanų ginkluotosios pasipriešinimo kovos dalis. Kas besuskaičius gausybę įvairiausių laikotarpio leidinių, kurių kai kurie ir šiandien kelia tikrą nuostabą. Antai „Laisvės varpas“, Jungtinės Kestučio apygardos organas, 1947. XI. 1 buvo išleistas jau 124-ji numeris. Kai kurie partizanų laikraščiai anuomet pasiekdavo Vakarų, bet vakariečiai jais tada visai nesidomėjo. Gavėjai netgi nesirūpindavo su jais supažindinti užsienio lietuvių visuomenę. Paskutinis žinomas partizanų laikraštis, pasiekęs Vakarų, buvo Pietų Lietuvos srities laisvės kovotojų organas „Partizanas“ (Nr. 6, 1951. VII. 20). Partizaninė kovą sustabdžius, pogrindžio spaudos tradicija visškai nenutrūko, nors kuri laiką, regis, reikšė tik neregulariais atsitiktiniais leidiniais, lapeliais. Kai kurie jų buvo leidžiami ir Sibiro tremtyje.

Naujų paskatų laisvajai spaudai davė septintojo dešimtmecio gale įsiziėbęs žmogaus teisių sąjūdis. Pradžioje tai buvo vienkartiniai leidiniai: peticijos, protestai, teismų aprašymai. 1972. III. 19 pasirodė „LKB Kronika“, šiuo metu žymiausias ir autoritetingiausias pogrindžio leidinys tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Iki šiol Vakarų pasiekė 44 kronikos numeriai. Kronika skelbia žinias iš Lietuvos vyksupijų ir sovietinės mokyklos gyvenimo, praneša apie katalikų persekiojimus ir kitose respublikose, kruopščiai registruoja tikybinio gyvenimo priepaspaudos faktus. Jos duomeni-

me tarytojos pasikalbėjime su Seš-toku ir Vytautu, tam, kad sustiprin-tų skaitytojų gyvenimo nelogikos, netelsybės įsisteinimo įspūdį. Gal efektyviausias kalbos sugestivumas išnaudojamas norimam tikslui pasiekti apysakoje apie Žilalį. Kad Žilalis yra Dievo atšvaitas, rodo jo veiksmas, bet nepažįstam tam įspū-džiui sustiprinti tarnauja ir atskirų sakinių konstrukcijos, atsargiai da-romos per visą apysaką, su kulmi-nacija pabaigoje. Jau po Žilalio pra-dingimo pasirodęs dar vienas senu-kas kalba, kad žmonės nepasiekė laisvės, net patiems. Jis pabrėžia, kad net pačiam Viešpačiui praėjus — tada paskutinis sakinytis sugretina šį senuką ir jo žodžius su ankstyves-niu Žilaliu: „Kartais, kai vidurnak-tį negaliu suverti blusoto, ateina mintis, ar tas žilas senukas nebuvo tas pats Žilalis, kuris kaip drung-nas pavasario vėjas, pasirodo ten, kur jo niekas nelaukia, niekas nepa-žįsta, tik jaukų drungną dvelkimą pajunta“ (91 psl.).

Tik šitai panaudotom išraiškos priemonėm „Žilalis“ atveria iš naujo gilią tiesą, glūdinčią tautosakos Dievo įvaizdyje, kurs apsigyvena tarp mūsų, atjaučia ir supranta žmonių silpnumą ir negalias, labai žmonėmis rūpinasi, žmones pastato prieš esminius egzistencinius klau-

mis plačiai naudojasi užsienio spauda ir sovietinio gyvenimo ty-rinėtojai. Kronika laimėjo daug bičiulių Lietuvai, išgarsino jos vardą ir vargus. Todėl režimas visokiais būdais mėgino ir mėgi-na nutildyti šį nepaprakamą tiesos balsą. Už kronikos rė-mimą buvo kalinami Povilas Petronis, Juozas Gražys, plačiai pasaulyje išgarsėjęsi Nijolė Sa-dūnaitė, Ona Pranskūnaitė, Vir-gilijus Jaugelis. Dėl to ir šiandien bausmę atlieka Petras Plumpė, Vladas Lapienis. Teis-mo tebelaukia Povilas Buzas, A-nastazas Janulis, Genė Navickai-tė, Ona Vitkauskaitė.

Šią vasarą Vakarų dramatiš-komis aplinkybėmis pasiekęs lais-vosios spaudos bendradarbis Vla-das Šakalys paliudijo, kad Lietu-voje išeina keliolika periodinių pogrindžio leidinių. Tik nedide-lė jų dalis žinomi visoje Lietuvo-je, dar mažiau pasiekia Vakarų.

Šalia Kronikos plačiausiai ži-noma pogrindžio „Aušra“, te-sianti senosios dr. Basanavičiaus „Aušros“ tradiciją, einanti nuo 1975 m. Iki šiol Vakarų pasiekė „Aušros“ 21 numeris (išskyrus 18 ir 19 nr.). Tai tautinio - reli-ginio turinio laikraštis.

Aiškliai religinio pobūdžio lei-diniai yra kunigų „Tiesos kelias“ (iki šiol išleista 14 nr.), „Rūpi-niojėlis“ (13 nr.), „Dievas ir Tė-vynė“ (nuo 1976 m. Vakarų pasie-kė 7 nr.) ir pernai pasirodžiu-si pogrindžio „Atletis“ (žinomi 3 numeriai).

Vilniaus universiteto 400 me-tų sukakties proga pernai išleisti „Alma Mater“ keturi numeriai — po 100 puslapių kiekvienas. Dėl šio leidinio, regis, sumiti ir teismo laukia doc. Vytautas Skuodis ir lituanistas Povilas Pe-čeliūnas. Galimas dalykas dėl „Alma Mater“ buvo nuteistas ir Antanas Terleckas.

Grynai tautinio pobūdžio pe-riodinis leidinys yra „Perspekty-vos“. Žinomi 19 numeriai, ejušius kas mėnesį. Tik pora pasiekė Va-karus. Visiškai Vakarų nepasiekė „Laisvės šauklys“, kurio išėjo 8 numeriai. Saugumo užmaug-tam „Laisvės šaukliui“ paminėti 1978. II. 16 buvo išleista bene vienkartinis 71 psl. mašinrašti-nis leidinys „Aušrelė“.

Pasak Kronikos, „patriotiniai pogrindžio laikraščiai — „Auš-ra“, „Laisvės šauklys“, „Perspek-tyvos“ palankiai vertina Katali-kų Bažnyčia, nes jie gerai supran-ta, kad kol bus gyvas katalikų ti-kėjimas, Lietuva nebus surusina-ta. Pogrindžio spauda eina iš-rankų į rankas kaip didžiausia brangenybė. Vėl atsiranda nauji priepaspaudos faktai. Jos duomeni-

me tarytojos pasikalbėjime su Seš-toku ir Vytautu, tam, kad sustiprin-tų skaitytojų gyvenimo nelogikos, netelsybės įsisteinimo įspūdį. Gal efektyviausias kalbos sugestivumas išnaudojamas norimam tikslui pasiekti apysakoje apie Žilalį. Kad Žilalis yra Dievo atšvaitas, rodo jo veiksmas, bet nepažįstam tam įspū-džiui sustiprinti tarnauja ir atskirų sakinių konstrukcijos, atsargiai da-romos per visą apysaką, su kulmi-nacija pabaigoje. Jau po Žilalio pra-dingimo pasirodęs dar vienas senu-kas kalba, kad žmonės nepasiekė laisvės, net patiems. Jis pabrėžia, kad net pačiam Viešpačiui praėjus — tada paskutinis sakinytis sugretina šį senuką ir jo žodžius su ankstyves-niu Žilaliu: „Kartais, kai vidurnak-tį negaliu suverti blusoto, ateina mintis, ar tas žilas senukas nebuvo tas pats Žilalis, kuris kaip drung-nas pavasario vėjas, pasirodo ten, kur jo niekas nelaukia, niekas nepa-žįsta, tik jaukų drungną dvelkimą pajunta“ (91 psl.).

Tik šitai panaudotom išraiškos priemonėm „Žilalis“ atveria iš naujo gilią tiesą, glūdinčią tautosakos Dievo įvaizdyje, kurs apsigyvena tarp mūsų, atjaučia ir supranta žmonių silpnumą ir negalias, labai žmonėmis rūpinasi, žmones pastato prieš esminius egzistencinius klau-

los, laukia kalėjimai už katali-kišką bei tautinę spaudą. Šios spaudos įtakoje kyla nauji religij-niai ir tautiniai sąjūdžiai“. Taip Kronika rašė pernai sausio 6 (Nr. 38). Tie žodžiai ir šiandien tebegalioja, nors nuo pernai ru-dens laisvoji spauda Lietuvoje, išgyvena ypač sunkias dienas. Maskvai užsimojus „disidentus“ sunaikinti. Kratos ir areštai ne-sukludė pasirodyti naujiems lei-diniams. Tai pernai pasirodė „Vytis“ (žinomi 4 nr.), o ši pa-vasarį — „Tautos kelias“. Savo pirmajame numeryje „Tautos ke-lias“ šiemet balandžio mėnesį pažymėjo: „Vis plečiasi ir didėja gretos tų, kurie kovoja ir aukojasi, kad tautoje neužgestų ryšas atgauti laisvę. Šis besiplečiantis sąjūdis paskatino ir „Tautos ke-lią“ pasirodyti... Jo noras — pa-remti tautiečius, kurie veda nely-gią kovą ir stoti vieton tų, kurie buvo priversti iš kovos lauko pa-sitraukti... Okupacinė valdžia ne-amžina, išsivadavimo valanda ateis, ir Lietuva bus laisva ir sa-varankiška. Tokio įsitikinimo skatinami ir pradame pirmąjį žingsnį“.

Vakarų nepasiekė nė vienas „Lietuvos balso“ numeris. Pasie-kė po porą numerių pogrindžio „Varpo“ ir „Pastogės“. Yra žinių, kad saugumas ypač nemėgsta pogrindžio laikraščio „Sala-vergijai“, kuris taip pat nepasie-kia Vakarų.

Yra ir daugiau laisvosios spau-dos periodinių leidinių, kurių ne-pavadinimų nežinome. Prie lais-vosios spaudos reikia priskirti ir 1946. XI. 25 susikūrusios Helsin-kių susitarimų vykdymui remti Lietuvos visuomeninės grupės dokumentus bei 1978. XI. 13 pradėjusius veikti Tikinčiųjų tei-siems ginti Katalikų komiteto do-kumentus, kurių iki šiol paskelb-ta daugiau kaip 30. O kur tve-rios studijos, pareiškimai, peticijos, vienkartiniai leidiniai, kny-gos, kurių pavadinimus kartais sužnoma iš Kronikoje paskelbtų kratų aprašymo. Ateties bibliografas nebus lengvas uždavi-s nys suregistruoti visus šiandien-y-nius laisvosios spaudos leidinius, jei jau dabar nebus stengiamasi juos registruoti. Tačiau ir toks darbas surištas su dideliais pavo-rais, jais tiems, kuriuos pasiekia sovie-tinio saugumo ranka. Antai: ba-liau suminėtuju už laisvosios spaudos rėmimą kalinami ir tei-smo laukia Gintautas Jasmanas, Vytautas Abrutis. Atlieka baus-mę Petras Paulaitis (kalinamas su trumpa pertrauka nuo 1947 m. pavasario), Balys Gajauskas, Ju-lius Sasnauskas, Henrikas Jaske-las, gyd. Algirdas Statkevicius, Julius Sasnauskas ir kiti.

Julius Vaidzins

Prie M. Katiliskio karsto ir kapo

(Atkelta iš 1 psl.)

Šiandien jau tampa tavo nuostaba amžinybėje:

„Galva apsisuko, bežiūrint užsivertus, ir širdis suskambėjo varpu. Mes vėl susitinkame, mano jaunų dienų auksiniai debesys. Kokiais keliais turejoje išlaikyti dešimtis metų, kad susidurtume akis akin svetimų pasaulių tolimame krašte! Dieve brangiausias.“

Teišgirsta Jis tavo nuostabos šauksmą ir teištiesia tau savo ranką.

Kazys Bradūnas

smus, ne vien pamoko ir patarė, bet ir įgalina gera daryti ir savo gyvenimą pakeisti (kaip Žilalis, įduodamas kreipį savo paties pa-darytų velykinių dovanėlių Kap-liui, kad, jas išdalindamas kaim-nas, pakeistų savo blogavimą tykį su jais), tačiau bejėgis prieš

(Nukelta į 4 psl.)

Popiežiui Vokietijoje apsilankius

Popiežiaus patrauklumas

Vokietija - Martino Liuterio tėvynė. 16-tam šimtmečiui katalikų Bažnyčios skilimas į dvi dalis skaudžiai paliečia bažnytinį gyvenimą. Tegu žilauriai vestu religijai rūpi ir nebėra. Tegu ir ne-krikščioniškai vestos polemikos vėliavų su kitais jau beveik nebėra. Tačiau skilimas skaudžiai pergyvenamas religiniai mišiose šeimose. Jų yra kone trečdalis. Būna kartais taip, kad tėvams laukiant skirtingas bažnyčias, jėgoms jau į jokią nebeina.

Prieš atvykstant popiežiui, vokiečių katalikų vyskupai buvo rekomendavę ir dalinę tris knygeles. Viena jų, tai trumpa katalikų Bažnyčios istorija Vokietijoje. Vienoje straipsnio autorius religijai įvertino Liuterio asmenybę, primindamas jo vedybas, prisitaikymą ir apie Melancthoną, vieną protestantizmo vadovų, apsimanant apie protestantų formulotomis, kokios būdavo madoje senosios polemikos rėmėse dar prieš Vatikano susirinkimą ir kunigų seminaruose. Protestantų bažnytiniai vadai pasijuto užgauti. Vienas jų, kvietė pamaldas su popiežiumi, atsisakė dalyvauti.

Tokį kalbėjimo būdą apie protestantus pradėjo kritikuoti ir katalikų pasauliečių vadai. Tada vyskupai savo pareikšime apgalvotai tuos pasiakymus apie protestantus, pasiaikindami, kad tos knygelės nebuvo skaite. Protestantų vadai nepasidavę pėdūnais at imokėti tuo pačiu ir grįžti į senosios polemikos laikus. Jie parodė daug santūrumo. Jų vyskupų tarybos pirmininko žodžiais, tai knygelė buvo per mažas žmogus objektas protestantų santykiams su katalikais sudruminti.

Tad būta buvo neaišku, kaip laikytis pats popiežius. Ar jis, kaip nuolatūs katalikų Bažnyčios vadai, prisiims ekumenizmo savo laikymus neatkels iš pradėjų? Tada visų akys krypo į popiežių. Žiūrėtiems televizijos ar dalyvaujantiems masinėse pamaldose, krisdavo į akis labai rimti, kartais suakmenėję Vokietijos katalikų bažnytinio vadų veidai, — ir čia pat šalia jų besispyšas popiežius, spinduliuojas paprastumu bei nuosirdumu. Jis stengdavosi kiek galima daugiau žmonių pasiekti, tuo net oficialią laiką užleisdamas. Jis laimino rankomis, ką tik pasiekė, visų pirma ligonius ir vaikus. Jis susilaukdavo didelių būvųjų. Jo pamldose Kiolne dalyvavo 360.000 žmonių, o Miunchene — 600.000. Jei ne blogas rudens oras, būtų buvę daugiau.

Kur tokios jo laikysenos šaknis? Popiežius ateina iš krašto, kuris, kaip ir Lietuva, ilgą laiką yra buvęs po svetimųjų jungu. Šitokia padėtis Lenkijoje hierarchija jau nuo seno yra labai suartinusi, tiesiog sucentravusi su valdžios tikinčiais. Todėl glaudus santykis su žmonėmis Voitylai yra tiesiog įgimtas dalykas. Dėl to kunigai tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje yra žmonių labai gerbiami. Gi tuose kraštuose, kur hierarchija būdavo daugiau susigiminyje su valdžios klase, kaip pavyzdžiui Čekoslovakijoje, priklausiusioje vad. Dunojaus monarchijai, Bažnyčios įtaka ir šiandien yra silpnė. Panašiai yra buvę ir Vokietijoje dėl vadinamos santuokos tarp altoriaus ir karaliaus sosto. Čia vyskupai kartais eldavo ir kunigaikščių pareigas, palikdami kitokias nuotakas bei tradicijas. Jie patys neretai būdavo kilę iš aukštųjų visuomenės sluoksnių.

Savo laikysena popiežius sužavėjo ir protestantus. Savo kalbas jis buvo jau iš anksto susirašęs, kadangi vokiečių kalbos laisvai nevarioja. Susitinkant su protestantų vadais, pagal pasirašytos kalbos tekstą jis turėjo prisistaty-

A. RUBIKAS

ti kaip "aukščiausias Bažnyčios ganytojas". Pirma ji sveikines protestantų bažnytinės tarybos pirmininkas, jų vyskupas Lohse, tačiau šitaip kreipėsi į popiežių: Jūs Šventenybe, Pone Romos vyskape, mielas Broli Kristuje! Tada popiežius savo kalboje išleido žodį "aukščiausias" (ganytojas), ir prisistatinėjo kaip Romos vyskupas.

Kelias į vienybę

Popiežius pripažino, kad dėl Bažnyčios skilimo abi pusės buvo kaltos. Kaip protestantų vyskupas Lohse pareiškė, kad kelyje į tikėjimo vienybę reikia dvasinio atsinaujinimo, atsivertimo ir atgailos, taip ir Jonas Paulius II reikalavo vidiniai atsiverti, neteisti vieni kitų, o prisipažinti vieni kitiems savo nusikaltimus. Vos atvykęs Kiolno aerodroman, jis pareiškė viltį, kad tame krašte, kur prasidėjo reformacija, padvigubės ir pastangos padaryti viską, kas žmogiškai galima, įvykdyti Viešpaties širdies troškimą jo maldos žodžiais: "Tegul visi bus vieni" (Jono 17,21). O Os-nabriu, kur katalikai sudaro mažumą, jis jiems taip kalbėjo: paskutinių dešimtmečių ekumenizmo sąjūdis yra aiškiai parodęs, kad protestantai dalinasi su jumis savo rūpesčiais ir žiaugsmiais ir kiek bendro jūs su jais turite. Reikia būti dekingiems, kad jų Bažnyčios nuo katalikų neatstirboja abiejų abiejų abiejų. Aš noriu jus tam kely padrainti.

Aišku, kad vienas tuo tikėjimo vienybės dar nepasiekė. Yra didelių skirtumų teologijoje, ypač Eucharistijos, popiežiaus neklaidingumo ir kitais klausimais. Protestantai, atsisakę pripažinti dabartinį popiežiaus būdą bei popiežiaus neklaidingumą ir reikalauja pripažinti jų hierarchiją bei jų šv. Vakarienes tikrumą. Šiais klausimais popiežius nieko naujo nepasakė, nieko naujo nedavė ir naujų perspektyvų neatvėrė.

Todėl galėtų kilti mintis, kad ekumenizmas Bažnyčioje jau yra sustojęs, ir kad tuo klausimu jau nieko nesidaro. Gi iš tikrųjų žingsniai ta kryptimi yra vos pastebimi dėl to, kad jie yra tik žingsniai, o ne šuoliai ir kad su jais žmonės labai greitai apsipranta. Štai Mainz'e, kreipdamasis į nekatalikus, popiežius juos sveikino ir laimino. O ma-

hometonams jis pasakė, kad gyventų savo tikėjimu (vokiškai: lebt Euren Glauben) ir nesiduotų išnaudojami politiniams tikslams. Kai kieno ausiai toks kreipimasis į kitaip tikinčius jau nėra savaime suprantamas, net ir dabar. O tai, ką jis pasakė Miunchene protestantams, buvo tikra šviežyna, jeigu ne sensacija. Jis tarp kitko taip kreipėsi į protestantus jų maldos bei atgailos Dieną: Melskitės už savo broli Joną Paulių jo pareigos! Ar neadi šiuose popiežiaus žodžiuose jo pasitikėjimas protestantų malda? Kaip tokie žodžiai būtų buvę su-tikti dar prieš Vatikano susirinkimą? Vieno žurnalisto nuomone, toks popiežius prieš keliasdešimt metų būtų buvęs neįmanomas. Kaip pasikeitė laikai!

Sunkus kelias

Šio straipsnio autorius prisimena vieno mokyto lietuvių kunigo, nustebugo, žodžius vieno pokalbio metu apie protestantus: Žiūrėk, tai ir protestantų gali būti gerų žmonių... Katalikų pažiūra tada buvo kitokia. Jų akimis tenai nieko gero nebūdavo. Panašiai žiūrėdavo ir protestantai į katalikus. Šiandien mokosi vieni i kitus pažinti jau ktokiomis akimis.

Popiežiaus susitikimas su protestantų vadais sukėlė nepaprastą susidomėjimą. Katalikams popiežius primygtinai priminė didžiulius ekumenizmo tikslus. Tegu jo apsilankymu Vokietijoje nieko naujo, ypatingo nebuvo pasiekta peržengiant tarpkonfesi-nes ribas, tai vis dėlto jo laikysena ir žodžiai parodė, kad tikėjimo vienybė yra vienas didžiųjų katalikų tikslų.

Jos siekti nėra lengva dar ir dėl užsilikusių senųjų laikysenų bei galvosėnų plačiuose tikinčiųjų sluoksniuose, ypač vyresniosios kartos. Visai neseniai vieno senelio namo gyventojai, katalikai, yra skundusis: kai mūsų name miršta katalikas, tai mes už jį kalbame ražančių. O kai miršta protestantas, tai anei vieną Tėve mūsų...

Vienybė — Kristaus mokinių ženklas

Ar neprieštarauja panašios laikysenos Kristaus žodžiams: "Jis to visi pažins, kad esate mano mokiniai, jei mylėsite vieni kitus" (Jono 13,35).

Pamaldos Miunchene buvo skirtos jaunimui. Jų metu buvo matyti ir toks plakatas: Ne ekumenizmo, o šventumo siekti! (Vokiškai tai skambėjo dar as-

Lucas Cranach (vokietis, 1472-1553)

Sventosios šeimos pailsas, bėgantis į Egiptą.

triau). Nežinia, kas jauniems žmonėms tokius žodžius pakišo. Jie rodo keistą šventumo sampratą. Argi šventumo siekias žmogus yra atleistas nuo pareigos sie-lotis tuo, kuo sielojosi pats Vieš-pats? Argi galima tapti šventuo-ju, nepersitariant Viešpaties Dva-sia ir nesirūpinant tuo, kuo jis rūpinosi? Jis juk kančios išvaka-rėse taip meldėsi: Tėva: "Kaip tu, Tėve, manyje ir aš tavyje, tegul ir jie bus viena mumyse, kad pasaulis įtikėtų, jog tu esi mane siuntęs" (Jono 17,21). Čia vis dėlto tenka klausiti: ar nepresidė-davo prie netikėjimo ir susiskal-dymas tų, kurie skelbdavo vieną ir tą patį Nukryžiuotąjį ir nesantaikoj gyveno vieni su kitais, tarpusavy kovodami?

Galima nuo ekumenizmo ir nusisukti, net iš jo pasišalpyti, galvojant, kad tai ne mano reikalas, ne mano darbas. Tačiau ar nebūtų toks tikintysis kurčias Viešpaties malda: kad visi būtų vieni!

Kokio šventumo samprata čia prasimuša?

Įtarinėjimai protestantizmu

Kai kas nusivylė, kad popiežius, atvykęs Vokietijon, nepadarė jokių nuolaidų ekumenizmo klausimais. Juk, atrodo, būtų buvę lengva popiežiui vienokį ar kitokį dekretą išleisti. O vis dėlto reikia pasakyti, kad šiu klausimų, kad ir kažin kaip jie būtų aktua-lūs, popiežius vienas išspręsti negali. Suartėjimas su nekatalikais yra ne vieno popiežiaus, o visų tikinčiųjų dalykas, arba geriau sakant šv. Dvasios veikimo juose vaisius. Gi tikintieji nėra kokie automatai.

Juk nereikia pamiršti, kad tokios būtinos reformos Bažnyčios gyvenime, kokias padarė II Vat. susirinkimas, ne visų buvo palankiai sutiktos, — net ir lietuvių. Ar nebuvo balsų, bandžiu-sių aiškinti, kad popiežius Jonas XXIII, suaukęs Bažnyčios susirinkimą ir atidavęs tuo Bažnyčios "langus" naujiems jos porei-kiams, Bažnyčion įleido ne šviežio oro, o vien smalkių. Ar dvar-siniai vadai buvo vieningi tais klausimais? Ar nebuvo tie, kurie pagrįstai reformų reikalavo ir jas pravedė, kaltinami protestantiz-mu katalikų Bažnyčioje? Ar nėra tad ir šiandien pavojaus Bažny-čioje, ekumenizmo siekiant, sus-kaldyti pačius katalikus?

Popiežius negali siekti vieny-bės tikėjime per tikinčiųjų galvas. Protestantų tarybos pirmininkas, vyskupas Lohse buvo kreipęsis į popiežių: užtenka vieno Jūsų žo-džio, ir visi klausimai bus išsprę-

ti. I tai popiežius pastebėjo, kad vienybės reikia siekti neatidėlio-jant, bet kad jos negalima siekti per greitai (schnell, aber nicht zu schnell). Todėl popiežius su protestantų vadais nutarė suda-ryti bendrą katalikų — protes-tantų komitetą tikėjimo vienybės reikalams spręsti: kaip šalinti e-kumeninio sąjūdžio deficitus. Šiandien visi stebisi, kodėl tokia komisija nebuvo sudaryta jau anksčiau? Tai tik rodo, kaip rei-kėjo popiežiaus kelionės Vokietijon. Jos reikėjo ir pačiam pope-žiui.

Bažnyčioje mokosi visi

Popiežius ateina iš krašto, kur viešpatauja įtampa tarp valsty-bės ir Bažnyčios. Apie tai popie-žiaus nereikėjo apšviesti. Jau pir-mosiose jo kalbose pasigirdo rei-kalavimai tikėjimo bei sąžinės laisvės bei žmogaus teisių pripa-žinimo. Tačiau Lenkijoje Voityla nebuvo susidūręs su protestantiz-mo problema taip, kaip ji yra ak-tuali Vokietijoje ar kituose kra-štuose.

Vieną kartą Maceina yra rašęs, kad ir pati hierarchija, nors ji kitus moko, mokosi ir pati. Tai la-bai teisinga pastaba. Ne kitaip yra ir su popiežium. Jis ne tik kitus moko, — jis ir pats mokosi. Lankydams katalikus įvairiuose kraštuose, jis susipažįsta su įvai-riausiomis jų problemomis. Juk Bažnyčia susideda ne vien iš dviejų milijonų lenkų Krokuvos vyskupijoje, kuriems jis anksčiau vadovavo. Šiandien jis vadovauja septyniems šimtams milijonų katalikų — įvairių kultūrų bei įvai-riausių tautybių. Dabar jis moki-si visoje Bažnyčioje, kurios pope-žium yra, susipažindamas su jos problemomis.

Ar ne geriausiai popiežiaus Voityles padėtį bus apibūdinęs Tadeusz Nowakowski's, jo kelio-nių palydovas. Jis sako, kad pope-žius, palikęs Krokuvos provincia-lizmą, nenori pasitenkinti Romos provincializmu. Kiekviena kelio-nė, sako pats popiežius, man yra kaip koks egzaminas. Aš jau rū-pestingai pasirašiu galvoda-mas, kad žinau jau viską apie tą kraštą, į kurį vyksiu. Tačiau vi-sada pasirodo, kad emociškai patirta tikrovė yra daug sudėtin-gesnė, negu ta, apie kurią suži-nai iš rašto ar kitų klausydama-sis. Mokyti, anot popiežiaus, nie-kad nėra gana.

Taip anksčiau grįždamas iš Af-rikos popiežius prisipažino: per vieną savaitę šiam kontinente aš išmokau daugiau, kaip per išti-sus metus Vatikane.

NOSTALGIJOS

Marių Katiliškį atsisveikinant

UŽUOVĖJA

Girių prieglobsty gimiau. Vėjo siūruojama pušies šaka lingavo mano lopšį. Ir baltliemenis beržas, plačiai išskleides kvapnią pumpurijos skraistę, pavasario sula malšino mano pirmą alkį, kai pro geltų žirginių spurgytes, pro vaiskių žalumų gležnų lapelių akis pravėriau į žydrynę, prisagstytą debesėlių, kaip Velykų avinėlių, išgintų į Dievo lanką...

Varnėnas žvilpavo lopšinę, šilajai ošė nebaigtą sutartinę, pievelė, prie šaltinio, laumės, skindamos purienas, posmavo lemties dieną: žvurbūs vėjai draskys žaidą — širdin įkirstą gimtinės vaizdą: saulėj alpstanti kalva, pušis, beržas ir šalta versmė gaivinančio vandens pakalnėlė prie akmens.

MISKAI

Tamsios girios, mėlyni šilai užsklendė akiratį: saulė leidos ir tekėjo, mėnuo kilo ir nusėdo už dantytos eglių juostos — gale pievos prie upelio, gale sodo ant kalvelės.

Tarpgirio padangė raižė kregždės. Debesų aukštybėj skriejo, klykė vanagai ir maži ereliai, kuriuos vadinome rėksniais. Vėjai ritosi viršūnėmis pušynų, ir eglynų, ir beržynų, ir alksnynų — kur jų kraštas ten į pietus ir į vakarus, ir rytus ir į šiaurę? Kai įkropdavai viršūnėn lieknos eglės ant visų aukščiausio Gairių kalno, — akys grimzdavo miržan tamsiai žalio oceano, vilnimis lūliuojančio, linguojančio lig dangaus mėlynės firmamento.

Baltramiejus šventas kai uždegdavo lapuotius spalvom artėjančio rudens, — Čiurlionio vizijom nušvi-sdavo miškai ir girių proskyna ankšta: saulėj alpstanti kalva, pušis, beržas ir šalta versmė gaivinančio vandens pakalnėlė prie akmens.

PRARADIMO VALANDA

Audra užmušė vidudienį. Žaibai skalė juodą skliautą, vėtra gurino girias. Kaip ugniakalnio kepurę, nusiviedė mane į antrą gaublio pusę, kad sudžiūčiau sausam smėly ar prigyčiau drėgmėje, kaip šaknis vijoklio, kaip šakelė gluosnio, kad prarastčiau gimtąjį peizažą: saulėj alpstanti kalva, pušis, beržas ir šalta versmė gaivinančio vandens pakalnėlė prie akmens...

UŽ MIESTŲ

Tyrlauky be girių prigijau. O gal ne — Tikrai naktį slopaus nemigo, kada perijų vilkai išstaugia ilgęs mėnesienoje sustingusiam gamtovaizdžiui, aš atmerktom akim sapnuoju prarastojo pagirio peizažą: saulėj alpstanti kalva, pušis, beržas ir šalta versmė gaivinančio vandens pakalnėlė prie akmens...

Ir jaučiuos toks vienišas taškelis be kraštų plynumoj po aukštuoju dangumi. Ir krūnė skaumas gniaužia.

ISĖJUS NEGRĮŽTI

Susirinksime visi tenai, Anopiky, palikę Žemei pelenus savųjų kūnų, šilus dainuojančius ir ežerų vilnis raibuojančius, ir šimtabalsį paukščių chorą šaltos saulėtekio raso, ir nesugautas laumės pažadų žultvyksles.

Ir nebebus jau nieko gaila, nei gaudu, sunkių nostalgijų gaisams užgesus.

Jonas Pranas Palukaitis

Albrecht Durer (vokietis, 1471-1528)

Riteris

